

Justyna Krzywkowska

WYBRANE ASPEKTY POSŁANNICTWA
WIERNYCH ŚWIECKICH
WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

WSTĘP

O powołaniu i misji laikatu w Kościele i świecie mówi wiele dokumentów kościelnych, m.in. posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici* z 30 XII 1988 r.¹, dokument II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999) *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*² czy Dyrektorium *Apostolorum successores* z 22 II 2004 r.³ W adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* z 24 XI 2013 r. papież Franciszek zachęca do tego, by większą decyzyjność w Kościele mieli świeccy⁴.

DR JUSTYNA KRZYWKOWSKA – adiunkt Katedry Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; adres do korespondencji: ul. K. Obitza 1, 10-725 Olsztyn; e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl

¹Jan Paweł II. *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie (30.12.1988)*. AAS 81:1989 s. 393-521.

²*II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań: Pallottinum 2001.

³Kongregacja ds. Biskupów. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum successores, 22.02.2004*. W: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. Wiesław Kacprzyk, Mirosław Sitarz, Lublin: Wydawnictwo KUL 2006.

⁴Franciszek. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium” (24.11.2013)*. AAS 105:2013 nr 12 s. 1019-1137. Zob. [Górecki 2014, 391-393].

Przedmiotem niniejszego artykułu są przepisy KPK/83⁵ (z wyłączeniem tych, które bezpośrednio dotyczą osób zakonnych, członków instytutów świeckich, konsekrowanych dziewic i wdów, jak również katechumenów), które szczegółowo określają miejsce świeckich w potrójnej posłudze Kościoła: w nauczaniu, uświęcaniu i pasterzowaniu⁶.

Wierni (*christifideles*) to wierzący w Chrystusa, którzy przez chrzest zostali włączeni do wspólnoty Kościoła (kan. 204 § 1). W aspekcie prawnym chrzest oznacza nabycie przez człowieka zdolności prawnej w Kościele, tzn. nabycie praw i zaciągnięcie zobowiązań właściwych chrześcijanom. Te prawa i obowiązki są zależne od pozycji osoby w Kościele. Kościół katolicki został założony przez Jezusa Chrystusa i wyposażony przez Niego w prawo fundamentalne (prawo dotyczące ustanowienia Kościoła, jego zasadniczego ustroju i rządów) oraz we władzę stanowienia prawa, by społeczność kościelna mogła dostosowywać się do warunków, w jakich będzie pełnić swoją misję (kan. 204 § 2). Wszyscy chrześcijanie tworzą lud Boży. Największym prawem tego ludu jest prawo miłości, zaś celem jest rozszerzanie Królestwa Bożego na ziemi. Do zachowania pełnej wspólnoty z Kościołem konieczne jest zachowanie przez wiernych jednocześnie trzech warunków: wyznawanie wiary, przyjmowanie sakramentów św., uznanie zwierzchnictwa kościelnego, tj. akceptacja hierarchicznego ustroju Kościoła, a więc Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów (kan. 205). Osobowości prawnej nabytej w Kościele, ze względu na jej charakter sakramentalny, nie można utracić ani jej znieść; można utracić uprawnienie do korzystania z niej na skutek nieutrzymywania pełnej wspólnoty z Kościołem bądź zaciągnięcia lub wymierzenia przez Kościół sankcji.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. katolikom świeckim poświęca wiele przepisów. Pozycja kanoniczna wiernych świeckich określona zo-

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984, kan. 207 § 1.

⁶ Zgodnie z *Katechizmem Kościoła Katolickiego*, nr 897: „Pod nazwą świeckich rozumie się [...] wszystkich wiernych chrześcijan nie będących członkami stanu kapłańskiego i stanu zakonnego prawnie ustanowionego w Kościele, mianowicie wiernych chrześcijan, którzy jako wcieleni przez chrzest w Chrystusa, ustanowieni jako Lud Boży i uczynieni na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego urzędu Chrystusowego, ze swej strony sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie” (*Lumen gentium*, 31); [Krukowski 2005, 15-18; Sitarz 2008, 30-32].

stała zwłaszcza w kan. 96-112; obowiązki i prawa wszystkich członków ludu Bożego, a więc także wiernych świeckich zawarto kan. 208-223, natomiast w kan. 225-231 prawodawca kościelny przewidział osobny katalog praw i obowiązków dotyczących wyłącznie wiernych świeckich.

PRAWA I OBOWIĄZKI DOTYCZĄCE WSZYSTKICH WIERNYCH

Podstawą wszystkich praw i obowiązków jest równość wiernych co do ich działania i godności dziecka Bożego [Sitarz 2004, 193]. Równość ta wynika z przyjętego sakramentu chrztu świętego (kan. 204)⁷. Termin *godność* (z łac. *dignitas*) odzwierciedla w swoim podstawowym znaczeniu powszechne przekonanie o szczególnym statusie istot ludzkich [Jan Paweł II 2005, 217-220]. Idea ludzkiej godności jest nierozdzielnie związana z koncepcją osoby ludzkiej. Szczególną godność nadaje człowiekowi fakt stworzenia go na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26; Ps 8, 5-7)⁸. Poczucie własnej godności to cały zespół wymogów wobec siebie, swoich zachowań i czynów [Tokarczyk 2000, 93-95; Kacprzyk 2008, 26-30]. Świadomość własnej godności rodzi zobowiązania i nakłada obowiązki względem innych, każdy jest bowiem zobowiązany do respektowania godności innych i zarazem uprawniony do tego, by jego godność była przez wszystkich respektowana.

Obowiązki i prawa wiernych kształtowane są przez wiele czynników: a) status osoby zależny od wieku, stanu małżeńskiego, stanu zakonnego, bycia świeckim lub duchownym, zamieszkania, b) zakres, w jakim dana osoba pozostaje we wspólnocie kościelnej, c) sankcje karne orzeczone zgodnie z prawem kanonicznym [Majer, red. 2011, 127; Lempa, 2013, 76-77; Krzywkowska 2012, 105-116]. Wszystkie prawa i obowiązki będące konsekwencją przyjęcia chrztu i przynależne pozycji wiernych mają swe źródło w prawie Bożym i określone są mianem fundamentalnych obowiązków i praw wiernych [Majer, red. 2011, 200-201].

Wierni mają obowiązek trwania we wspólnocie Kościoła (kan. 206 § 1), prowadzenia życia świętego (kan. 210) oraz uczestniczenia w zbawczym

⁷ Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* (21.11.1964). AAS 57:1965 s. 5-75 nr 32.

⁸ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*. Wyd. 5. Poznań: Pallottinum 2000.

posłannictwie Kościoła poprzez publiczne głoszenie ewangelii (np. katecheci, katechiści), prowadzenie dzieł misyjnych, osobiste świadectwo życia (kan. 211) [Krzywda 2014, 449-450]. Ponadto wierni mają obowiązek posłuszeństwa pasterzom Kościoła w zakresie władzy rządzenia i nauczania (kan. 212 § 1) [Krukowski, red. 2005, 28-29; Sitarz 2014, 96-101]. Prawodawca uznaje prawo do wolności słowa i swobodnego wyrażania opinii wewnątrz Kościoła, jednak niezbędnym warunkiem do właściwego korzystania z tego prawa jest posiadanie wiedzy, umiejętności i zdolności (kan. 212 § 3). Poza tym zawsze należy pamiętać o pełnym poszanowaniu godności osoby, respektowaniu nakazu sprawiedliwości i roztropności oraz zachowaniu zasady dobra wspólnego przy podawaniu własnych opinii do wiadomości innym wiernym (kan. 1369, kan. 1390 § 2)⁹. Wierni mają prawo do duchowej pomocy ze strony pasterzy, tj. do słuchania słowa Bożego i otrzymywania sakramentów oraz sakramentaliów (kan. 213) [Necel 2014, 82-89], jak również do wyrażania wiary katolickiej przez wspólnotę wiernych, którą łączy to samo dziedzictwo liturgiczne, teologiczne i duchowe (kan. 214). Prawodawca kościelny daje wiernym uprawnienie do swobodnego stowarzyszania się i do odbywania zebrań w celu rozwijania doskonałości chrześcijańskiej, wzbogacania kultu publicznego, podejmowania działań charytatywnych (kan. 215). Członkiem stowarzyszenia może być tylko osoba należąca do Kościoła. Wszystkie stowarzyszenia wiernych podlegają nadzorowi kompetentnej władzy kościelnej, która ma troszczyć się o to, by zachowały one nienaruszoną wiarę i obyczaje, by nie wkradły się nadużycia do dyscypliny kościelnej (kan. 298-329) [Rakoczy 2011, 63, 377-378]. Wśród kolejnych praw wiernych Kodeks wymienia: podejmowanie własnych przedsięwzięć apostołskich (kan. 216, np. zakładanie szkół katolickich, tworzenie audycji radiowych i telewizyjnych o tematyce religijnej), formację chrześcijańską (kan. 217, w tym możliwość studiowania teologii czy prawa kanonicznego), wolność w badaniach naukowych z zachowaniem zasad sprawiedliwości (kan. 218), swobodny wybór stanu życia (kan. 219), prawo do dobrego imienia i ochrony własnej prywatności (kan.

⁹ Por. KPK/83 kan. 1369: „Kto w publicznym widowisku, w kazaniu, w rozpowszechnionym piśmie albo w inny sposób przy pomocy środków społecznego przekazu, wypowiada bluźnierstwo, poważnie narusza dobre obyczaje albo znieważa religię lub Kościół bądź wywołuje nienawiść lub pogardę, powinien być ukarany sprawiedliwą karą”; KPK/83 kan. 1390 § 2: „Kto składa przełożonemu kościelnemu inne oszczercze doniesienie o przestępstwie lub w inny sposób narusza czyjeś dobre imię, może być ukarany sprawiedliwą karą, nie wyłączając cenzury”.

220). Ważnym prawem przysługującym wiernym jest prawo do należytego wymiaru sprawiedliwości, przez które rozumie się; 1. uprawnienie do legalnego dochodzenia i obrony na właściwym forum kościelnym, 2. uprawnienie do sądenia przez kompetentny sąd z zachowaniem przepisów prawa kanonicznego i słuszności oraz 3. prawo nieotrzymywania kar, które nie byłyby zgodne z prawem kanonicznym (kan. 221) Krukowski, red, 2005, 38-39]. Ponadto zgodnie z kan. 1476 KPK przed sądem kościelnym może występować zarówno osoba ochrzczona, jak i nieochrzczona. Przepis ten ma szczególne znaczenie dla występowania w sądzie w roli powoda lub pozwanego [Sztuchmiller 2003, 45].

Wierni mają obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1) oraz popierania sprawiedliwości społecznej i wspomagania biednych (kan. 222 § 2). Kościół katolicki może dobra doczesne nabywać dla osiągnięcia właściwych sobie celów: organizowania kultu Bożego, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenia dzieł apostołatu i miłości¹⁰.

Z tych praw korzystanie jest ograniczone ze względu na dobro wspólne całego Kościoła, prawa przysługujące innym osobom, własne obowiązki wobec innych oraz ustalenia porządkowe władzy kościelnej (kan. 223).

PRAWA I OBOWIĄZKI DOTYCZĄCE WYŁĄCZNIE WIERNYCH ŚWIECKICH

Oprócz obowiązków i praw, które są wspólne wszystkim wiernym, wierni świeccy są związani obowiązkami i cieszą się uprawnieniami wyliczonymi w kan. 224-230 KPK/83 [Majer, red. 2011, 217]. Wierni świeccy mają moralny obowiązek udzielania pomocy w głoszeniu orędzia zbawienia. Apostolstwo świeckich może być pełnione indywidualnie lub przez stowarzyszenia wiernych¹¹. Szczególną formą apostołstwa indywidual-

¹⁰ Niektóre szczególne sposoby nabywania dóbr to: ofiary wiernych dobrowolne lub proszone (w sytuacji szczególnej, gdy ofiary dobrowolne nie wystarczają na potrzeby Kościoła); podatki nakładane przez biskupa diecezjalnego po wysłuchaniu zdania rady ekonomicznej oraz rady kapłańskiej; opłaty ustalone urzędowo za akty władzy wykonawczej (np. reskrypty, dyspensy, przywileje, zaświadczenia); ofiary obowiązkowe z okazji posług kościelnych; zbiórki, czyli ofiary na jakiegokolwiek cele religijne, zbierane przez osoby prywatne. [Krukowski, red. 2005, 40-41].

¹¹ Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”* (18.11.1965. AAS 58:1966 s. 837-864, Jan Dyduch [Krukowski, red. 2005, 44-46].

nego jest świadectwo całego życia świeckiego [*Apostolicam actuositatem* 16], kiedy przez dobrowolne przyjmowanie trudów oraz utrapień może dotrzeć do wszystkich ludzi i przyczynić się do zbawienia całego świata [*Apostolicam actuositatem* 16]. „Zadaniem ludzi świeckich, z tytułu właściwego im powołania, jest szukać Królestwa Bożego zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej. [...] Szczególnym więc ich zadaniem jest tak rozświetlać wszystkie sprawy doczesne, z którymi ściśle są związani, i tak nimi kierować, aby się ustawicznie dokonywały i rozwijały po myśli Chrystusa i aby służyły chwale Stworzyciela i Odkupiciela” [*Lumen gentium* 31]. Szczególnym obowiązkiem rodziców jest troska o chrześcijańskie wychowanie dzieci (kan. 226). Kodeks nakłada na rodziców moralny obowiązek wypełnienia względem swoich dzieci wychowania religijnego (przekazywanie wiary za pomocą słów i przykładu, a także wpajanie nauki chrześcijańskiej i ewangelicznych cnót), moralnego (kształtowanie w dzieciach prawidłowego sumienia, właściwej oceny wartości moralnych), społecznego (nauka życia w społeczeństwie; kształtowanie odpowiedzialności, właściwego korzystania z wolności i czynnego udziału w życiu społecznym), fizycznego i kulturalnego [Różański i Sztynchmiller, red. 2015, 351]. Wychowanie religijne, które jest niezwykle poważnym obowiązkiem rodziców, musi mieć charakter wszechstronny, ponieważ ma ono umożliwić rozwój prowadzący do dojrzałości chrześcijańskiej (kan. 1136) [Sztynchmiller 1999, 263]. Wychowanie to powinno być tak ukierunkowane, aby dzieci po osiągnięciu pełnoletniości mogły z poczuciem odpowiedzialności podążać za swym powołaniem [Majer, red. 2011 854-855]. Wierni świeccy, będący jednocześnie obywatelami danego kraju, mają prawo do wolności religijnej (kan. 227). W Polsce prawo człowieka do wolności sumienia i religii Konstytucja¹² traktuje jako jego dobro osobiste i przyznaje mu środki ochrony prawnej. Ponadto świeccy mogą spełniać rozmaite posługi, urzędy i funkcje, przysługujące im w obrębie liturgii (kan. 230), przekazywania wiary i wewnątrz pasterskich struktur Kościoła (kan. 228); mają także prawo do wiedzy w zakresie nauk świętych (kan. 229 § 2). Świeckim, którzy poświęcają się wyłącznie dziełom apostołskim lub misyjnym Kościoła, przysługuje prawo do godziwego wynagrodzenia. Istnieje również obowiązek ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego (kan. 231)¹³.

¹² Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

¹³ Jan Dyduch [Krukowski, red. 2005, 53-54].

FUNKCJE I URZĘDY W KOŚCIELE, KTÓRE MOGĄ PEŁNIĆ WIERNI ŚWIECCY

Odnowa liturgii wprowadzona przez Sobór Watykański II przyczyniła się do ożywienia u świeckich świadomości ich roli w sprawowaniu i przygotowaniu funkcji liturgicznych [Słowikowska 2014, 278]. Wierni świeccy uczestniczą czynnie w nabożeństwach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii; w szczególności uczestniczą w tej posłudze rodzice, prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci (kan. 835 § 4). Oprócz posług lektora, kantora, organisty, scholi i ministrantów „tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarza, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, a także rozdzielać Komunię świętą, zgodnie z przepisami prawa” (kan. 230 § 3)¹⁴. Gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, chrztu godziwie udziela katecheta albo inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek, mający właściwą intencję (kan. 861 § 2).

Wierni świeccy często pełnią różnego rodzaju zadania w kurii diecezjalnej, która świadczy pomoc biskupowi w zarządzaniu całą diecezją zwłaszcza w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją i wykonywaniu władzy sędowniczej [Bartczak 2012, 56-60]. W ramach kurii biskupiej tworzone są odpowiednie wydziały i referaty, powołuje się stałe lub tymczasowe komisje oraz funkcjonuje sąd biskupi. Według obowiązującego prawa w każdej diecezji należy ustanowić radę do spraw ekonomicznych¹⁵ składającą się z trzech przynajmniej wiernych, biegłych w sprawach ekonomicznych, znających dobrze prawo cy-

¹⁴ We *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej* z 9 marca 2006 r. czytamy: „Biskupi diecezjalni mogą upoważnić mężczyzn, a także siostry zakonne i niewiasty życia konsekrowanego w wieku 25 do 65 lat do posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej. Kandydaci powinni odznaczać się zaangażowaniem w życie Kościoła, wzorowym życiem moralnym oraz poważaniem wśród duchowieństwa i wiernych. Kandydat winien znać podstawowe prawdy katechizmowe oraz najważniejsze zagadnienia teologiczno-liturgiczne. Szczegółowe zagadnienia wylicza instrukcja dotycząca formacji nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej. W zależności od miejscowych warunków biskup może polecić kandydatowi udział w kursie teologicznym lub zażądać egzaminu (<http://www.duszpasterski.pl/1106,11.html> [dostęp 28.12.2012]).

¹⁵ Obowiązek ustanowienia przez biskupa rady ekonomicznej wprowadził CIC/17 (can. 1520 § 1-2; 1521 § 1).

wilne i odznaczających się prawością. Także wiernym świeckim spełniającym te warunki prawodawca pozwala na zasiadanie w radzie ekonomicznej. Członków rady mianuje biskup na pięcioletnią kadencję, po upływie której mogą być mianowani na następne (kan. 492 § 1-2) [Sitarz 2008, 63-65]. Wykluczeni ze składu rady do spraw ekonomicznych są krewni lub powinowaci biskupa, aż do czwartego stopnia (kan. 492 § 3). Do zadań rady ekonomicznej należy m.in. przygotowanie każdego roku diecezjalnego zestaw przychodów i wydatków przewidzianych w związku z zarządzeniem diecezji w roku następnym, jak również zatwierdzanie bilansu przychodów i rozchodów za rok ubiegły (kan. 493).

Konferencja biskupów może zezwolić, by sędziami mogli być ustanowieni świeccy, spośród których w razie konieczności jeden mógłby być powołany celem stworzenia trybunału kolegiального (kan. 1421 § 2). Sędziowie winni być nienaruszonej sławy i doktorami lub przynajmniej licencjuszami prawa kanonicznego (kan. 1421 § 3). Choć w Polsce żadna osoba świecka nie pełni funkcji sędziego kościelnego, to jednak świeccy często wykonują inne funkcje sądowe. Sędzia lub przewodniczący trybunału kolegiального może dla przeprowadzenia instrukcji sprawy wyznaczyć audytora (kan. 1428 § 1), którego zadaniem jest zebranie dowodów (zwłaszcza przesłuchanie stron i świadków) i przekazanie zebranych sędziemu (kan. 1428 § 3). Audytor musi odznaczać się dobrymi obyczajami, roztropnością i wiedzą (kan. 1428 § 2). Obecnie coraz częściej w trybunałach kościelnych do pełnienia urzędu obrońcy węzła małżeńskiego powoływane są osoby świeckie mające dobre imię, doktorzy lub licencjusze prawa kanonicznego, wypróbowanymi w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość (kan. 1435). Obowiązkiem obrońcy węzła jest proponowanie i przedstawianie wszystkiego, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności małżeństwa (kan. 1432). W procesie kościelnym niezwykle istotną rolę pełni także notariusz (kan. 1437 § 1), którym w Polsce często bywa wierny świecki (m.in. w sądzie kościelnym w Olsztynie, Ełku, Tarnowie, Łomży). Notariusz kościelny czuwa nad stroną formalną procesu (kan. 484, 1472-1475), tzn. sporządza akta według zlecenia sędziego, wysyła wezwania i pisma, strzeże akta, potwierdza pieczęcią autentyczność kopii każdego aktu, przyjmuje dokumenty dostarczane przez strony, protokołuje in-

strukcję procesu¹⁶. Od notariusza wymaga się nienaruszonej opinii oraz wolności od wszelkich podejrzeń (kan. 483 § 2)¹⁷. Wielu świeckich absolwentów prawa kanonicznego pełni obecnie funkcję adwokata kościelnego, który w fazie przedprocesowej tłumaczy przepisy prawne i pomaga przy redakcji skargi powodowej. Wszyscy wierni, którzy pełnią posługę w sądzie kościelnym, powinni złożyć przysięgę, że należycie i wiernie wypełnią swoje zadania (kan. 1454)¹⁸.

Należy pamiętać, że urzędu kościelnego nie może pełnić osoba, która ma nieuregulowaną sytuację małżeńską, tzn. chodzi tu o katolika związanego tylko kontraktem cywilnym lub o osobę, która po rozwodzie cywilnym, przy trwaniu małżeństwa sakramentalnego, związała się ponownie z inną osobą w formie cywilnej, albo o osobę, która bez zawarcia małżeństwa pozostaje w faktycznej wspólnocie. Urzędy kościelne mogą pełnić zarówno kobiety, jak i mężczyźni, którzy spełniają enumeratywnie wyliczone wymagania zarówno osobowościowe, jak i naukowe. Ważne, aby wierni świeccy mieli odpowiednią wiedzę specjalistyczną, ponieważ od jej znajomości zależy też skuteczność ich działania [Sądel 2008, 210-217].

ŚRODKI OCHRONY WOLNOŚCI SUMIENIA I RELIGII

Odbiorcą konstytucyjnych gwarancji wolności sumienia i religii są następujące podmioty: każdy człowiek¹⁹, rodzice w zakresie wychowania dzieci zgodnie ze swymi przekonaniami²⁰, dzieci w zakresie korzystania z wychowania i nauczania moralnego i religijnego²¹, kościoły i inne związki wyznaniowe w zakresie nauczania religii w szkole²². Zakres wolności religii został określony w art. 53 ust. 2 Konstytucji RP i obejmuje dwa aspekty: aspekt pozytywny, który polega na uzewnętrznianiu przekonań religijnych w życiu prywatnym i publicznym i aspekt negatywny, który polega na wolności od przymusu w uzewnętrznianiu lub nieuze-

¹⁶ Pontificium Consilium de Legum Textibus. *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii* (25.01.2005). Città del Vaticano 2005 art. 62.

¹⁷ DC art. 63.

¹⁸ DC art. 35 § 1.

¹⁹ Konstytucja RP art. 53 ust. 1 (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²⁰ Konstytucja RP art. 53 ust. 3.

²¹ Konstytucja RP art. 53 ust. 3 łącznie z art. 48 ust. 1.

²² Konstytucja RP art. 53 ust. 4.

wnętrznianiu swych przekonań religijnych (tzn. zakaz zmuszania do udziału lub zmuszania do powstrzymywania się od udziału w praktykach religijnych; nauczanie religii w szkołach ma być zorganizowane w sposób, który nie narusza wolności sumienia i religii innych osób; zakaz zobowiązywania przez organy władzy publicznej do ujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania). Wolność religijna nie jest prawem absolutnym, czyli takim, które nie podlega jakimkolwiek ograniczeniom. Konieczność ograniczania wolności religii wyznacza troska o dobro wspólne oraz wzgląd na prawa innych osób²³.

Jednostka, która uważa, że jej wolności konstytucyjne zostały naruszone, może wnieść skargę przeciwko temu, kto dopuścił się naruszenia. Ponadto ma prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw, które zostały naruszone przez organy władzy publicznej²⁴. Po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych przewidzianych przez prawo krajowe wierny świecki ma prawo złożenia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, którego wyrok jest wiążący dla wnoszącego skargę i dla państwa. Ponadto obowiązujący kodeks karny²⁵ przewiduje katalog przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania²⁶: dyskryminację religijną, złośliwe przeszkadzanie w wykonaniu aktu religijnego, złośliwe przeszkadzanie w pogrzebie, uroczystościach lub obrzędach żałobnych, obrazę uczuć religijnych, publiczne znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych. Również prawo cywilne zapewnia szeroką ochronę swobody sumienia oraz uczuć religijnych w ramach ochrony dóbr osobistych. Art. 23 k.c.²⁷ do dóbr osobistych wyraźnie zalicza swobodę sumienia. W razie bezprawnego naruszenia albo zagrożenia dobra osobistego uprawnionemu służą środki ochronne: żądanie zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne; w przypadku dokonanego naruszenia – żądanie dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków tego na-

²³ Reguluje to art. 53 ust. 5 Konstytucji RP.

²⁴ Konstytucja RP art. 80.

²⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.

²⁶ KK art. 194-196. W 2014 r. z art. 194 k.k. wszczęto 4 postępowania (liczba przestępstw stwierdzonych – 0); z art. 195 § 1-2 wszczęto 16 postępowania (liczba przestępstw stwierdzonych – 8); z art. 196 wszczęto 55 postępowania (liczba przestępstw stwierdzonych – 38). Dane na podstawie statystyk policyjnych (<http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-5> [dostęp: 04.09.2015]).

²⁷ Dz.U. z 1964 r. Nr 16 poz. 93 z późn. zm.

ruszenia (np. złożenie oświadczenia w odpowiedniej formie i treści); żądanie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny²⁸.

Przy naruszeniach konstytucyjnie gwarantowanych praw i wolności przez prawodawcę podstawowe znaczenie ma działalność Trybunału Konstytucyjnego²⁹. Jego orzeczenia wywołują skutki *erga omnes* – wadliwe przepisy tracą moc obowiązującą, natomiast w odniesieniu do jednostki stanowią podstawę do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia, jeżeli na podstawie wadliwych przepisów wydano prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczną decyzję administracyjną lub rozstrzygnięcie w innych sprawach.

ZAKOŃCZENIE

Sobór Watykański II i KPK/83 przyznają znacznie większą rolę świeckim w życiu i posłannictwie Kościoła. Przed Soborem wierni świeccy mieli prawo do sakramentów świętych, byli zobowiązani do posłuszeństwa w wierze i obyczajach, a także do finansowego wspomagania Kościoła. Obecnie ich wkład w życie Kościoła jest bardziej aktywny: studiują Pismo święte, należą do różnych stowarzyszeń kościelnych i kręgów modlitewnych, uczą religii, wspomagają duszpasterzy w przygotowaniu dzieci i młodzieży do sakramentów świętych, pełnią różne urzędy kościelne.

Wkład świeckich w działalność kościelną jest dzisiaj postrzegany wyraźnie, ale muszą oni być bardziej świadomi swojej odpowiedzialności za Kościół, muszą jeszcze bardziej interesować się sprawami Kościoła lokalnego i powszechnego, włączać się w działalność duszpasterską.

²⁸ Kodeks cywilny art. 24.

²⁹ Konstytucja RP art. 188 pkt 1-3 – orzecanie w sprawach konstytucyjności i legalności aktów normatywnych.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Catechismus Catholicae Ecclesiae. Libreria Editrice Vaticana 1997; tekst polski: Katechizm Kościoła Katolickiego. Wyd. 2. Poznań: Pallottinum 2012.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II s. 1-317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Poznań: Pallottinum 2001.
- Franciszek. Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (24.11.2013). AAS 105:2013 nr 12 s. 19-1137.
- Jan Paweł II. Posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici*. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie (30.12.1988). AAS 81:1989 s. 393-521.
- Kongregacja ds. Biskupów. Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum successores, 22.02.2004. W: Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł. Red. Wiesław Kacprzyk, Mirosław Sitarz, Lublin: Wydawnictwo KUL 2006.
- Konstytucja RP, 2.04.1997 r. Dz.U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.
- Pismo Święto Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Wyd. 5. Poznań: Pallottinum 2000.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus. Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii (25.01.2005). Città del Vaticano 2005.
- Sobór Watykański II. Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. (18.11.1965). AAS 58:1966 s. 837-864.
- Sobór Watykański II. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*. (21.11.1964). AAS 57:1965 s. 5-75.
- Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny. Dz.U. z 1964 r. Nr 16 poz. 93 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny. Dz.U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.

Literatura

- Bartczak, Adam. 2012. „Udział wiernych świeckich w sądownictwie kościelnym.” W *Prawo i Kościół*. 4. Poznań; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Wydział Teologiczny.
- Górecki, Edward. 2014. „Niektóre uwarunkowania owocności duszpasterskiej w parafii według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II w świetle *Evangelii gaudium* papieża Franciszka. Refleksje kanoniczno-pastoralne.” W *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo*. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej, red. Mirosław Sitarz, Piotr Stanis, Henryk Stawniak, Lublin: TN KUL.

- Jan Paweł II. 2015. Encyklopedia nauczania moralnego. Red. Janusz Nagórny, Krzysztof Jeżyna. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne.
- Kacprzyk, Wiesław. 2008. Prawo do prywatności w prawie kanonicznym i w prawie polskim. Studium prawnoporównawcze. Lublin: TN KUL
- Krukowski, Józef, red. 2005. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II. 1, Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny. Poznań: Pallottinum.
- Krzywda, Józef. 2014. „Teologicznoprawne motywy i racje współczesności wiernych świeckich w ewangelizacyjnej misji w Kościele i dla świata.” W *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej*, red. Mirosław Sitarz, i Piotr Stanisław, Henryk Stawniak. Lublin: TN KUL.
- Krzywkowska, Justyna. 2012. „Pozycja prawna osób świeckich w Kościele według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.” W *Podmiotowość w prawie*, red. Bronisław Sitek, i Małgorzata Szwejkowska, Olsztyn: UWM.
- Lempa, Florian. 2013. Kompetencje, uprawnienia i obowiązki w Kościele Katolickim. Białystok: Temida 2.
- Majer, Piotr, red. 2011. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Necel, Wojciech. 2014. „Prawo wiernych do otrzymania od pasterzy pomocy duchowych – słowa Bożego i sakramentów (kan. 213 KPK).” W *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. Józef Krukowski, i Mirosław Sitarz, Bartłomiej Pieron. Lublin: TN KUL.
- Rakoczy, Tomasz. 2011. Publiczne stowarzyszenia wiernych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku., Gniezno: Gaudentinum.
- Różański, Mieczysław, i Sztymiler, Ryszard, red. 2015. Wychowanie religijne i moralne. Olsztyn: UWM.
- Sądel, Janusz. 2008. Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 r. i 1983 r. (Studium historyczno-prawne). Rzeszów: Wydawnictwo Bonus Liber.
- Sitarz, Mirosław. 2004. Słownik prawa kanonicznego. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sitarz, Mirosław. 2008. Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Lublin: TN KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2014. „Obowiązek wiernych do zachowania posłuszeństwa Biskupowi Rzymu i biskupom będącym w łączności z nim”. W *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. Józef Krukowski, i Mirosław Sitarz, Bartłomiej Pieron, Lublin: TN KUL.
- Słowikowska, Anna. 2014. Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła Łacińskiego. Studium kanoniczne. Lublin: TN KUL.
- Sztymiler, Ryszard. 1999. Obowiązki małżeńskie. Warszawa: ATK.
- Sztymiler, Ryszard. 2003. Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego. Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Tokarczyk, Roman 2000. Prawa narodzin, życia i śmierci. Kraków: Zakamycze.

**Wybrane aspekty posłannictwa wiernych świeckich
według Kodeksu Prawa Kanonicznego**

Streszczenie

Wierny to ten, który przez chrzest został włączony do wspólnoty Kościoła. W aspekcie prawnym chrzest oznacza nabycie praw i zaciągnięcie zobowiązań właściwych chrześcijanom. Prawa te i obowiązki zostały określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Osobowości prawnej nabytej w Kościele, ze względu na jej charakter sakramentalny, nie można utracić ani jej znieść. Świeccy, odznaczający się odpowiednią wiedzą i nieposzlakowaną opinią mogą być dopuszczeni do pełnienia niektórych urzędów i zadań kościelnych. Na tego rodzaju udział Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. nie zezwalał, rezerwując całą władzę jurysdykcji dla duchownych. Wpływ na dopuszczenie wiernych świeckich do kościelnej władzy jurysdykcyjnej miały postanowienia Soboru Watykańskiego II wyrażone przede wszystkim w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz Dekrecie o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. Przepisy zezwalają wiernym świeckim – zarówno mężczyznom, jak i kobietom – na pełnienie wielu funkcji sądowych. Ponadto katolicy świeccy wchodzi w skład rad duszpasterskich (diecezjalnych i parafialnych), mogą brać udział w synodach diecezjalnych. Z powodu braku duszpasterzy, jeśli tego domaga się konieczność, również wierni świeccy mogą przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać sakramentu chrztu św. i Komunii św. Obserwuje się współcześnie rozwój ruchów i stowarzyszeń o charakterze religijnym, które realizują wiele inicjatyw w społeczności lokalnej. Coraz częściej misja świeckich w Kościele jest dostrzegana i uznawana.

Słowa kluczowe: wierny świecki, zdolność kanoniczna, prawa i obowiązki w Kościele, urzędy kościelne

**Selected aspects of the mission of lay people
in the light of the standards of the Code of Canon Law**

Summary

The believer is the one who was incorporated into the Church through a baptism. In the legal aspect baptism means the acquisition of rights and incurring commitments typical for Christians. These rights and obligations are set out in the Code of Canon Law of 1983. A legal personality attained in Church, because of its sacramental character, cannot be lost or abolished. The laity, characterized by the appropriate knowledge and unblemished reputation, may be allowed to hold certain offices and ecclesiastical tasks. The Code of Canon Law from 1917 did not grant permission to this kind of participation, reserving all the power of jurisdiction for the clergy. The resolutions of the Second Vatican Council, expressed primarily in the Dogmatic Constitution on the Church *Lumen gentium* and the Decree

on the Apostolate of the Laity *Apostolicam Actuositatem*, had an impact on the admission of the laity to the power of ecclesiastical jurisdiction. The regulations allow the lay people; both men and women; to serve a number of judicial functions. Moreover, lay Catholics are members of the pastoral councils (diocesan and parish) and can participate in diocesan synods. Due to the lack of priests, if necessary, the laity can preside over liturgical prayers, confer the sacrament of baptism and Holy Communion. Nowadays, there has been the development of movements and associations of a religious nature, which implements many initiatives in the local community. The mission of the laity in Church is more and more frequently perceived and recognized.

Key words: the laity, canonical competency, appurtenances in Church, ecclesiastical offices

Information about Author: JUSTYNA KRZYWKOWSKA, PH.D. – associate professor in the Department of Canon Law and Law and Ecclesiastical Law, Faculty of Law and Administration at University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Ul. K. Obitza 1, 10-725 Olsztyn, Poland; e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl